

- кітіна // Мовознавство. – 1981. – № 1. – С. 11–15.
5. Половинко О.О. Лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори наповнення семантичних полів у сучасній російській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 “російська мова” / О.О. Половинко. – Дніпропетровськ, 2006. – 22 с.
  6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
  7. Середницька А. Архілексеми як інтегральні лексичні одиниці та їхнє місце в курсі української мови як іноземної / А. Середницька // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2008. – Вип. 3. – С. 191–197.
  8. Солodka Л. Лексико-семантичне поле назв руху в газетних заголовках сучасних видань // Л. Солodka // Теле- та радіожурналістика. – 2010. – Вип. 9. – С. 330–335.
  9. Стернин И.А. Лексическое значение слова / И.А. Стернин. – Воронеж, 1985. – 188 с.
  10. Толстой Н.И. Некоторые проблемы сравнительной славянской семантики / Н.И. Толстой // Славянское языкознание. – М., 1968. – С. 50–56.

Вікторія Прима
(Київ)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Висвітлено основні аспекти дослідження термінологічної лексики. Розглянуто основні підходи до визначення термінів, напрямки їхнього аналізу та класифікації.

Ключові слова: термін, терміносистема, значення.

Освещены основные аспекты исследования терминологической лексики. Рассмотрены основные подходы к определению терминов, направления их анализа и классификации.

Ключевые слова: термин, терминсистема, значение.

The article outlines main aspects of study of terminology. The main approaches to the definition of terms, aspects of their analysis and classification have been viewed in the article.

Key words: term, term system, meaning.

Одним із актуальних завдань сучасної лінгвістичної науки є вивчення основних тенденцій, характерних для становлення та розвитку термінологічної лексики, яка вербалізує поняття певних галузей людської діяльності.

Мета даного дослідження полягає у висвітленні основних теоретичних аспектів дослідження термінологічної лексики у сучасному мовознавстві.

Кожне дослідження термінологічної лексики спирається на відповідне визначення терміна. З питань визначення терміна, вимог, пропорованих до нього, існують різні, часто неоднозначні точки зо-

ру. Такий стан речей можна пояснити тим, що з одного боку, ще недостатньо розроблені теоретичні основи термінознавства, не диференційовані його основні поняття. З іншого боку, ті різноманітні визначення, що наразі існують в лінгвістичній літературі, не завжди і не повною мірою відображають суть означеного явища [6, с. 24].

На наш погляд, найбільш вичерпне визначення поняття „термін” наводить українська дослідниця О.О. Селіванова у своїй термінологічній енциклопедії: „термін (від лат. *terminus* – межа, *Terminus* у давніх римлян був богом межі і межового каменя, який охороняв недоторканність земельної ділянки, установлював межу), – слово чи сполука, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності” [4, с. 617]. Вважається, що слово „термін” уперше з’явилося у 1876 році у Німеччині. Термін є складником системи мовних знаків, яка обслуговує сферу спілкування в цій галузі разом із загальноживаним лексиконом. Головними вимогами до термінів, на думку О.О. Селіванової, є системність, наявність класифікаційної дефініції, прагнення до моносемічності й конкретизації в межах терміносистеми й до прозорості внутрішньої форми; жорстка конвенційність; стилістична нейтральність; залучення до системи понять певної галузі; відповідність нормам мови, що запобігає появі професійних жаргонізмів; точність і короткість; дериваційна здатність; інваріантність як відсутність варіантів і синонімів; висока інформативність [4, с. 618].

Таким чином, саме поняття „термін” було введено в лінгвістику ще у XIX столітті, проте, перші систематизовані термінологічні дослідження з’явилися в 30-ті роки XX століття, завдяки працям австрійського вченого Е. Вюстера. Саме ним було закладено основи науки про терміни, що дозволило автору заснувати Віденську термінологічну школу. Учений окреслив основне проблемне поле термінологічних досліджень та визначив їхнє місце серед інших наук як проміжне між лінгвістикою, логікою, онтологією, інформатикою та предметними науками [цит. за: 5, с. 7].

Огляд існуючих на сьогоднішній день підходів до визначення та вивчення термінів уможливив виділення декількох напрямків розгляду цього питання.

Так, зокрема, нормативний підхід, передбачає визначення терміну як слова чи словосполучення, що має спеціальне значення, виражає та формулює професійне поняття та використовується в процесі

пізнання та освоєння наукових та професійно-технічних об'єктів та відношень між ними [2, с. 22]. Д.С. Лотге, який є засновником зазначеного підходу, розробив цілу низку вимог до термінологічної лексики, а саме: однозначність, точність, системність, вмотивованість [там само]. Слід зазначити, що послідовники нормативного підходу розглядали термін не як динамічний елемент мови, а як статичний, внаслідок чого з часом ця теорія критикувалася, оскільки, зокрема, термін не завжди є однозначним, позначає декілька понять і може однозначно входити до різних терміносистем [7].

Вирішити ці спірні питання покликаний функціональний або дескриптивний підхід до визначення терміну, який постулює, що термінологічна лексика – це не просто особливі слова, а слова зі спеціальною функцією. Отже, на відміну від нормативного підходу, дескриптивний напрямок розглядає термін як динамічний елемент системи, що може зазнавати змін. Так, наприклад, як і будь-який інший елемент мовної системи, термін змінюється, модифікується, може втратити свою однозначність, отримати ряд синонімів, перейти в розряд загальноживаної лексики тощо[5].

І нарешті системний підхід до визначення та вивчення термінологічної лексики акцентують існування терміну у складі певної впорядкованої системи і його пов'язаність з іншими елементами терміносистеми певними відношеннями [7].

Розглянемо деякі з існуючих класифікацій термінологічних одиниць відповідно до їх структури та смислових зв'язків.

Р.Ф. Проніна [3] класифікує терміни за своїм складом в такий спосіб:

- 1) прості
- 2) складні
- 3) терміни-словосполучення, які у свою чергу поділяються на:
  - а) словосполучення, у яких смисловий зв'язок між компонентами виражений шляхом прилягання;
  - б) словосполучення, компоненти яких оформлені граматично (за допомогою прийменника або наявності закінчень).

У смислового відношенні терміни-словосполучення є цільними лексичними одиницями. Р.Ф. Проніна, у свою чергу, ділить їх на три типи.

До першого типу відносяться терміни-словосполучення, обидва компоненти яких є словами спеціального словника. Вони самостійні і можуть вживатися поза даним сполученням, зберігаючи властиве кожному з них окреме значення. Однак, термін-словосполучення,

який складається з цих компонентів, набуває нового значення, яке володіє відомою смисловою самостійністю. Характерною для термінів-словосполучень першого типу є можливість їхнього розчленування і виділення складових компонентів – самостійних термінів.

До другого типу відносяться терміни словосполучення, у яких, зазвичай, тільки один з компонентів є спеціальним терміном, а другий відноситься до слів загальнонавчальної лексики. Компонентами цього типу можуть бути або два іменники, або прикметник з іменником. Р.Ф. Проніна вважає, що цей метод більш продуктивний, ніж перший, де обидва компоненти є самостійними термінами. До другого типу відносяться і такі терміни-словосполучення, другий компонент яких вживається в основному значенні, але в сполученні з першим компонентом є терміном самостійним, зі специфічним для визначеної галузі науки значенням. Характерною властивістю термінів другого типу є те, що їхній другий компонент може приймати на себе значення всього сполучення і виступати в даному контексті як самостійний термін. Іноді зустрічається і протилежне явище, і тоді перший компонент (прикметник) здобуває характерні риси іменника: може вживатися в однині або в множині і з артиклем.

До третього типу відносяться терміни-словосполучення, обидва компоненти яких становлять собою слова загальнонавчальної лексики, і тільки сполучення цих слів є терміном. На думку Р.Ф. Проніної, такий спосіб утворення не є продуктивним. Терміни третього типу термінологічно нерозкладні, і зв'язок між компонентами більш тісний. У ряді випадків вони можуть вживатися як звичайне сполучення прикметника з іменником, тобто у своєму прямому значенні. Специфічною властивістю термінів третього типу є ідіоматичність. Визначальний момент термінів-словосполучень може вказувати на: принцип пристрою або дії предмета; форму пристрою; призначення або функцію пристрою, процесу; матеріал або стан речовини; властивість предмета; спосіб єднання, дії; спрямування дії; відносне положення пристрою, предмета.

За класифікацією термінів за їхнім структурним складом Ф.А. Циткіної [8, 75] терміни поділяються на:

- 1) однослівні,
- 2) складні,
- 3) термінологічні словосполучення.

Ф.А. Циткіна стверджує, що розподіл лексичних одиниць на прості, похідні складні слова і словосполучення є загальнонавчальним

і досить обґрунтованим. Головним критерієм, який відрізняє термінологічні сполучення від простих, похідних і складних слів-термінів, є роздільнооформленість терміноелементів у термінологічних сполученнях і цільнооформленість терміноелементів у простих, похідних і складних термінах, які Ф.А. Циткіна називає однослівними, або цільнооформленими. Термінологічні словосполучення розглядаються як еквівалент однослівного терміна оскільки: „еквівалентність слову полягає в тому, що такі терміни-словосполучення, як і однослівні терміни, входять у науково-технічну мову в готовому виді, не створюються заново щораз, коли в них виникає потреба, а зберігаються готовими в запасі термінів даної галузі науки і техніки” [8, с. 77]. Термін-словосполучення є номінативною одиницею підмови наукового спілкування, виражає єдине, цілісне поняття, цілком тотожне поняттю, яке виражається його самостійним еквівалентом.

Що ж стосується напрямків дослідження термінів, Ю.В. Віт [1] виділяє три різних напрямки у розвитку теорії терміна і термінології. Відповідно до першого напрямку термін виводиться за рамки мови і розглядається як „особлива одиниця”, знак спеціальної семіотичної системи. Відповідно до другого напрямку термін розглядається у рамках загальнолітературної мови як слово, яке має всі властивості слова як лексичної одиниці, тобто такої одиниці, яка немає певних специфічних властивостей ні у формі, ні у змісті. В основі третього напрямку закладена ідея системно-структурного і функціонального підходу до аналізу і класифікації одиниць мови, відповідно до якого термін (слово – просте, складне або словосполучення) визначається у рамках загальнонаціональної мови, виходячи зі специфіки виконуваної ним функції „як мовного засобу номінації спеціального значення у системі понять науки, техніки та інших сфер професійної діяльності” [1, с. 262].

На наш погляд, саме останній підхід є найбільш повним та відкриває широкі перспективи всебічного розгляду певної терміносистеми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Віт Ю.В. Терминология и ее место в языке / Ю.В. Віт // IV Міжнародна науково-практична конференція з питань методики викладання іноземної мови, пам’яті професора В.Л. Скалкина (27–28 січня 2005) : зб. Наук. праць. – Одеса : Астропринт, 2005. – С. 258–263.
2. Лотте Д.С. Основы построения научно-технического словаря терминологии / Д.С. Лотте. – М. : Изд-во АН СССР, 1968. – 157 с.
3. Пронина Р.Ф. Перевод английской научно-технической литературы / Р.Ф. Пронина. – М. : 1986. – 245 с.

4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.
5. Султанов А.Х. Слово и термин : пролегомены к философии имени : Монография / А.Х. Султанов. – М.: РУДЫ, 2007. – 207 с.
6. Табанакова В.Д. Понятие научно-технического термина и требования к его определению / В.Д. Табанакова // Термин и слово. Межвузовский сборник. – Горький : Изд-во ГГН, 1982. – С. 24–28.
7. Татаринов В.А. Теория терминоведения. Теория термина : История и современное состояние / В.А. Татаринов. – М. : Московский лицей, 1996. – 311 с.
8. Циткина Ф.А. Терминология и перевод (К основам сопоставительного исследования) / Ф.А. Циткина. – Львов : Высшая школа, 1989. – 157 с.

**Світлана Шкварчук
(Чернівці)**

СЮЖЕТНО-КОМПОЗИЦІЙНА ФУНКЦІЯ ЕПТОНІМІВ Й.В. ГЕТЕ

Розглянуто особливості мовленнєвої реалізації ептонімів Й.В. Гете у сучасній німецькій публіцистиці, проаналізовано їх сюжетно-композиційну функцію. Окрему увагу присвячено розгляду комплексної реалізації функціональних характеристик крилатих висловів класика у газетних статтях та їх модифікованому вживанню.

Ключові слова: фразеологія, Й.В. Гете, крилаті слова, цитати, афоризми.

Рассмотрено особенности языковой реализации эпонимов Й.В. Гёте в современной немецкой публицистике, проанализировано их сюжетно-композиционную функцию. Отдельное внимание посвящено рассмотрению комплексной реализации функциональных характеристик крылатых выражений классика в газетных статьях и их модифицированному употреблению.

Ключевые слова: фразеология, Й.В. Гёте, крылатые слова, цитаты, афоризмы.

The article is dedicated to the peculiarities of speech realization of eponyms of J. W. Goethe in the modern German publicistics, and to their plot compositional function in particular. 3015 cases of the use of the writer's eponyms were analyzed, obtained from the electronic archives of the German publicistic sources „Der Spiegel”, „Die Zeit”, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, „Süddeutsche Zeitung” ma „die tageszeitung”. It is proven that J. W. Goethe's eponyms are used in the strong position of the text (in the heading, subheading, in the beginning and the end of the articles) and are an important factor of the logical compositional structuring of the text, activate associative connections on the cognitive level and have the advertising function influencing the reader. Suitable modifications of the eponyms demonstrate not only the common mental and verbal base of the author and the recipients, but also the creativity and skill of the publicist. It is also shown that the feature of the speech realization of the author's eponyms is their modified use frequent convergence of functional characteristics.

Key words: phraseology, J.W. Goethe, eponyms, quotations, aphorisms.